

УДК: 378.011.3-051:80:[005.336.2:81'367.7]-043.83:37.091.33(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-2140-2154](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-2140-2154)

Євтушина Тетяна Олександрівна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0001-6561-5880>

ТВОРЧІ ВПРАВИ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті наголошено, що педагогічний ЗВО має забезпечити становлення творчого вчителя, тому важливо вдосконалювати філологічну підготовку майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу.

У статті запропоновано авторську спробу проектувати й реалізовувати використання творчих вправ на текстовій основі як метод формування синтаксичної компетентності здобувачів третього курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) під час опанування навчальної дисципліни «Сучасна українська мова», зокрема змістових модулів «Загальні питання українського синтаксису. Словосполучення як некомунікативна синтаксична одиниця. Просте неускладнене речення» і «Синтаксис простого ускладненого речення». Уточнено, що текстовий матеріал для творчих вправ – сучасні художні твори, передбачені програмами з української літератури НУШ та проектом «Інтелект України»; тексти вправ підручників української мови для учнів 8-9 класів; збірники диктантів для учнів загальних закладів середньої освіти; сучасна публіцистика: переважно газетні статті; тексти українських пісень: здебільшого контент воєнного стану.

На основі матеріалу дослідження та викладацького досвіду узагальнено, що запропоновані творчі вправи на текстовій основі не лише формують синтаксичну компетентність майбутніх учителів української мови і літератури, а й удосконалюють зміст та організацію навчання синтаксису сучасної української мови в педагогічному ЗВО. Таке забезпечення практичних занять і самостійної роботи відповідає спеціальності, допомагає підготувати бакалаврів вищої освіти, здатних після навчання в університеті включитися в професійну діяльність, усебічно виховує і

розвиває особистість майбутніх учителів майбутніх учителів української мови і літератури, здатних до свідомого вибору і творчого збагачення культурного потенціалу суспільства.

Ключові слова: компетентнісний підхід, синтаксична компетентність, майбутній учитель української мови і літератури, творчі вправи.

Yevtushyna Tetiana Oleksandrivna PhD (Philology), Associate Professor in Ukrainian philology and methods of teaching professional disciplines, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa. <https://orcid.org/0000-0001-6561-5880>

CREATIVE EXERCISES AS A METHOD OF FORMING SYNTAX COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract. The article emphasizes that a pedagogical higher education institution should ensure the formation of a creative teacher, therefore it is important to improve the philological training of future teachers of the Ukrainian language and literature on the basis of a competency-based approach.

The article proposes an author's attempt to design and implement the use of text-based creative exercises as a method of forming syntactic competence of third-year students of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 014.01 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature) during the mastering of the academic discipline "Modern Ukrainian Language", in particular the content modules "General issues of Ukrainian syntax. Phrase combination as a non-communicative syntactic unit. Simple uncomplicated sentence" and "Syntax of a simple complicated sentence". It was clarified that the text material for creative exercises is modern works of art provided for by the Ukrainian literature programs of the National School of Ukraine and the "Intellect of Ukraine" project; texts of exercises from Ukrainian language textbooks for students in grades 8-9; collections of dictations for students of general secondary education institutions; modern journalism: mainly newspaper articles; texts of Ukrainian songs: mostly martial law content.

Based on the research material and teaching experience, it is summarized that the proposed text-based creative exercises not only form the syntactic competence of future teachers of the Ukrainian language and literature, but also improve the content and organization of teaching the syntax of the modern Ukrainian language in pedagogical higher education institutions. Such provision of practical classes and independent work corresponds to the specialty, helps to prepare bachelors of higher education who are able to engage in professional

activity after studying at the university, comprehensively educates and develops the personality of future teachers of the Ukrainian language and literature, capable of conscious choice and creative enrichment of the cultural potential of society.

Keywords: competency-based approach, syntactic competence, future teacher of the Ukrainian language and literature, creative exercises.

Постановка проблеми. Парадигма вищої освіти ХХІ століття переусвідомлює релевантність професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, що зумовлено інтеграцією гуманітарної освіти в європейський простір. На часі пріоритетність компетентнісного підходу в сучасному освітньому просторі педагогічних вишів України. Адже «вищий педагогічний навчальний заклад покликаний формувати творчу гармонійну особистість майбутнього вчителя, який вправно володіє комунікативно-виражальними засобами мови, дбає про її стилістичне багатство і довершеність, культуру мови і мовлення, відтак очевидно є потреба оптимізації філологічної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу» [1, С. 25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та аналіз наукових праць із лінгводидактики засвідчує, що в теорії та практиці навчання мови накопичено значний досвід, який може слугувати надійним підґрунтям, щоб оновити процес формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Зокрема, зарубіжні дослідники трактують компетентнісний підхід як методологічну основу забезпечення мети, змісту та якості освіти (Дж. Боуден, М. Лейтер, Дж. Равен, У. Тоффлер, Р. Уайт, Р. Хайгерті та ін.). Сучані українські дидакти й лінгводидакти (З. Бакум, Н. Бібік, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Копусь, Л. Овсієнко, О. Пометун, Л. Попова, А. Попович та ін.) вважають компетентнісний підхід базовим у практичній підготовці фахівця нового типу, що розкриває шляхи досягнення основної мети вишівської освіти – сформованість компетентного вчителя-словесника.

Крім того, у працях українських лінгводидактів Н. Голуб, Т. Горохової, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Караман, О. Кулик, О. Кучерук, О. Копусь, Л. Мацько, Л. Овсієнко, С. Омельчука, М. Пентилюк, О. Попової, Т. Тютюми та інших проаналізовано теоретико-методичні засади формування граматичної, переважно синтаксичної, компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Незважаючи на таку зацікавленість досліджуваною темою, реалізацію компетентнісного підходу у вивченні навчальних дисциплін мовознавчого циклу здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти філологічних спеціальностей вивчено недостатньо.

Мета статті – розкрити потенціал творчих вправ як ефективного методу формування синтаксичної компетентності здобувачів третього курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова і зарубіжна література)» за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Університету Ушинського під час вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська мова», зокрема змістових модулів

«Загальні питання українського синтаксису. Словосполучення як некомунікативна синтаксична одиниця. Просте неускладнене речення» і «Синтаксис простого ускладненого речення».

Виклад основному матеріалу.

Нині ключовою тезою лінгводидактів стосовно навчання здобувачів вищої освіти синтаксису є твердження про застосування компетентнісного, а разом із ним і когнітивного, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, особисто орієнтованого, текстоцентричного підходів, що скеровані на суб'єкта навчальної діяльності, який прагне до саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти, самооцінювання, самореалізації; створення належних умов для освітнього процесу з урахуванням психологічних особливостей, що мають цілеспрямований характер [2; 5].

Компетентнісний підхід, як слушно наголошують С. Караман та О. Горошкіна, змінює мету і вектор змісту освіти від транслявання знань і вмій предметного змісту до виховання розвиненої особистості зі сформованими життєвими і професійними компетентностями [10].

Погоджуючись із таким твердженням, Л. Овсієнко доцільно стверджує, що компетентнісний підхід у вищій професійній освіті «передбачає навчання дією, суть якого полягає в тому, що студенти працюють над набуттям і розширенням самостійного досвіду розв'язання реальних завдань, вчать і розвивають здібності адаптуватися до будь-якої незвичної ситуації і знаходити раціональні рішення.

Особливістю компетентнісної моделі навчання є не тільки спрямованість особистості на виконання певних професійних функцій, а й інтегровані вимоги до результату освітнього процесу.

Означений підхід, поряд із конкретними знаннями і вміннями, охоплює здібності, готовність до пізнання і професійної діяльності» [8, С. 141-142].

Тож у нашому дослідженні керуємося розглянутими твердженнями сучасних українських лінгводидактів, що компетентнісний підхід до навчання майбутніх учителів української мови і літератури переорієнтовує освіту з процесу на результат, посилюючи практичну спрямованість навчання.

Основним поняттям компетентнісного підходу є «компетентність» – «інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання. Вона охоплює знання, уміння й навички, досвід, цінності, ставлення, що можуть цілісно реалізуватись у процесі конкретної навчальної ситуації» [5, С. 53]; «особливим чином структуровані, взаємопов'язані елементи: знання, уміння, навички, цінності людини, які вона вміє застосовувати в конкретних життєвих або навчальних ситуаціях, тобто це здатність людини швидко й самостійно використовувати ті чи інші знання» [5, С. 53-54].

На основі проаналізованих дефініцій слушно, на нашу думку, тлумачити компетентність як здатність ефективно і творчо використовувати здобуті знання в мовно-мовленнєвій діяльності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі вивчення синтаксису словосполучення і простого речення з урахуванням особливостей освітньо-професійної програми. А поняття «синтаксична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури» розуміємо як сформовану особистісну спроможність упевнено оперувати теоретичними й історичними знаннями, а також фаховою термінологією із синтаксису української мови; визначати типологію та функційне призначення синтаксичних одиниць і конструкцій, зокрема характеризувати їхні стилістичні можливості в текстах різних стилів. Це передбачає вміння розмежовувати синкретичні члени речення, виявляти ускладнювальні компоненти, добирати й наводити приклади відповідних мовних явищ, застосовувати методи синтаксичного аналізу. Важливим є також доречне використання синтаксичних одиниць різних рівнів у процесі комунікації, добір варіантних форм для збагачення мовлення з урахуванням їхніх номінативно-виражальних можливостей, а також аргументоване пояснення вживання розділових знаків на основі чинних пунктуаційних норм [11, С. 76].

Погоджуємося з Т. Тютюмою, що формування синтаксичної компетентності студентів-філологів буде ефективним «за рахунок комплексної реалізації психолого-педагогічних чинників, де процес навчання побудований з урахуванням психологічних складників структури особистості та доцільним урахуванням закономірностей навчання мови, загальнопедагогічних, лінгводидактичних та власне методичних принципів навчання синтаксису, добору найбільш ефективних методів, прийомів та засобів навчання» [11, С. 59].

Суттєвим під час формування синтаксичної компетентності вважаємо розуміння різних підходів до вивчення синтаксису в усіх його аспектах, усвідомлення синтезувального характеру синтаксису, визначення родових відмінностей, зазначення способу утворення синтаксичних одиниць; сприйняття синтаксису не лише як розділу граматики, який вивчає

особливості будови, семантики й функціонування синтаксичних одиниць, а передусім як учення про способи вираження думки [3].

Крім лекцій, значущими для формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури є практичні заняття і самостійна робота.

Аналіз праць із проблем дослідження та наш викладацький досвід [4] засвідчують, що під час вивчення синтаксису словосполучення і простого речення доцільно поєднувати комбінацію традиційних та інноваційних методів навчання та різні форми організації навчальної діяльності: індивідуальну, парну, групову, фронтальну, що сприяє не лише успішному засвоєнню майбутніми вчителями української мови і літератури знань із синтаксису, а й забезпечує творче, інтерактивне застосування здобутих знань, формування загальних і фахових компетентностей.

Одним із суттєвих методів для формування синтаксичної компетентності в майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо метод вправ.

За нашими спостереженнями, вивчення сучасної української мови (словосполучення і просте речення) в педагогічному університеті на третьому курсі здобувачами вищої освіти за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) не може обмежуватися аналізом ізольованих синтаксичних одиниць, насамперед треба зосереджувати увагу суб'єктів навчального процесу на вивченні синтаксичних словосполучень і простих речень на основі сучасних текстів [4].

Отож пропонуємо творчі вправи на текстовій основі як метод формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури під час вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська мова». Укладені вправи є, крім того, засобом виховання, забезпечують міжпредметні зв'язки, підготовлюють здобувачів вищої освіти до подальшої професійної діяльності.

Текстовий матеріал здебільшого почерпаємо з таких джерел, як сучасні художні твори, передбачені програмами з української літератури НУШ та проектом «Інтелект України»; тексти вправ підручників української мови для учнів ЗЗСО; сучасна публіцистика: переважно газетні статті; збірники диктантів; тексти українських пісень: здебільшого контент воєнного стану [4].

Наприклад, розглянемо творчі вправи на текстовій основі сучасної української дитячої прози.

Вправа 1. *Прочитайте речення з повісті «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» Олександра Гавроша. Чи правильно підкреслено члени речення? За потреби зредагуйте. Запропонуйте*

«Пунктуаційний коментар» (обтрунтуйте кожну кому, посилаючись на пунктуаційні правила). Яке стилістичне навантаження простих ускладнених речень? А які спогади у Вас бувають?

Двадцятилітній парубійко в селянському вбранні, на ймення Іван Сила, не квапився.

Пасажири з клунками, торбами й валізами стали галасливо запруджувати перон. Переслідуваний гнав щодуху, час від часу озираючись, але, на щастя, зашпортався й розтягнувся в пилюці. Добре виспавшись (щощо, а цю справу він любив і ставився до неї з належною повагою), Іван прийшов на перон одним із перших. Спочатку хотів віднайти вчорашнього знайомого – Міху Голого. Пролетівши зо два метри, він гучно упав до ніг глядачів. Він щасливо посміхався, допомагав їм одягатися й пурхав по газону, як метелик. Ще раз і раз хлопець у деталях пригадував бій із Велетом, рідні гори, домівку й, звичайно, мамині галушки.

Така вправа дає змогу диференційовано узагальнити знання про члени речення в межах цілісного мовного матеріалу, формуючи синтаксичну компетентність здобувачів вищої освіти, зокрема застосовувати методи синтаксичного аналізу та доречне використання синтаксичних одиниць різних рівнів у процесі комунікації. Ефективність такої вправи на практичному занятті в аудиторії також у тому, що здобувачі вищої освіти зацікавлені навчальним матеріалом, вони розвивають критичне мислення.

Вправа 2. Прочитайте речення з роману «Джури козака Швайки» В. Рутківського. Не переписуючи речення, створіть їхні синтаксичні портрети за поданою інструкцією та зразком виконання.

Номер речення = Цифра (кількість підрядних синтаксичних словосполучень, беручи за основу прості за будовою): Цифра (кількість синтаксично вільних словосполучень простих за будовою) + Цифра (кількість синтаксично зв'язаних словосполучень).

Зразок виконання:

Лише Остап Коцюба очолив дві сотні.

1= 2 (дві сотні, очолив дві сотні) : 1 (очолив дві сотні) +1 (дві сотні).

1. Лише Остап Коцюба очолив дві сотні. 2. Навіть Грицикові було моторошно. 3. Десятником став навіть Вирвизуб. 4. На острові тільки п'ять чоловіків можуть мене подужати. 5. Принаймні задніх пасти не будуть. 6. Може спокійно дивитися в очі прашурам своїм. 7. Себе Дурна Сила, мабуть, уважав уже справжнім дубом. 8. Добрі люди на роботу були щедрі. 9. Вони ж носа бояться висунити зі своїх городищ. 10. Дід Кібчик був людиною з гонором. 11. Дід Кудьма заборонив їм навіть носа туди показувати. 12. Його хижі очі пильно стежили за кожним рухом прибульця. 13. А козаки тихо

гомоніли навколо багаття. 14. Незабаром очерети почали рідшати. 15. А Грицикові чи не вперше закортіло втрутитися в розмову дорослих. 16. Будете втрюх стерегти острів.

У процесі викладацької діяльності переконуємося, що творчу вправу такого формулювання обов'язково варто здебільшого виконувати на практичному занятті в аудиторії, демонструючи фрагменти тексту з аналізованими реченнями. Ми таким чином формуємо синтаксичну компетентність майбутніх учителів української мови і літератури через роботу з національно-значущим контентом. Використання роману «Джури козака Швайки» В. Рутківського дає змогу майбутнім учителям не лише відпрацювати навички аналізу словосполучення і простого речення, а й підготуватися до реалізації міжпредметних зв'язків на уроках мови та літератури. Запропонована творча вправа на основі укладання словесно-графічного синтаксичного портрета позбавляє механічного переписування, фокусує увагу на структурно-семантичних особливостях вичленовуваних синтаксичних словосполучень. Це розвиває критичне / аналітичне мислення, дає змогу зосередитися на стилістичній ролі аналізованих простих речень у козацькій прозі. Вони створюють подекуди ефект повільної зйомки, деталізуючи зовнішність і рухи героїв, зображення козацького життя на Хортиці.

Вправа 3. *Випишіть (за журнальним списком: № 1 – це розділи 1-4 тощо) повісті-казки «Русалонька із 7-В» Марини Павленко прості ускладнені речення (5) з відокремленими членами речення (визначіть їхню синтаксичну функцію) на різні випадки пунктуації. Змодельуйте синтаксичні моделі вписаних речень у вигляді їхніх мінімальних структурних схем [див. 4, С. 26].*

Сплануйте дискусію, використовуючи запитання:

Як речення з відокремленою обставиною, вираженою дієприслівниковим зворотом, розкривають образ головної героїні – Софійки?

-Які речення найточніше передають реальні побутові деталі шкільного життя семикласниці Софійки з фантастичними подорожами у часі через стару шафу, що дозволяє розкривати родові таємниці?

-Проаналізуйте синтаксичну структуру речень в описі нічних звуків у квартирі знизу, визначте роль вставних конструкцій для створення атмосфери таємничості та нагнітання напруги.

-Яким простим реченням ви надали б перевагу, особисто описуючи відкриття шафи-порталу?

-Яка роль однорідних членів речення в динамічному описі дій Софійки та Сашка під час порятунку Катерини Кулаківської? Як однорідні ряди репрезентують сімейну згуртованість і традиції?

-Якими синтаксичними засобами уособлення ви опишете поєднання реального й казкового для ілюстрації родинної пам'яті?

Пропонуючи наступні творчі вправи, згадуємо слушні твердження Н. Нагорної, що компететнісний підхід передбачає такий вигляд змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетецій [7].

Вправа 4. *Синтаксична архітектура та дизайн.*

Вигадайте комікс (2-4 речення) на вподобаний художній твір, використовуючи прості ускладнені речення з відокремленими членами речення, вставними словами. Підкресліть всі члени речення в простих ускладнених, зробивши повний синтаксичний аналіз одного з них [див. 4, С. 37-40].

Вправа 5. *Трансформуйте вправу 7-В, стр. 46 <https://pidruchnyk.com.ua/854-ukrainska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>, запропонувавши продовження тексту (3-4 речення науково-популярного змісту) про істинні квіти з використанням прикладок, підкресліть граматичну основу та надпишіть різновид означення: узгоджене / неузгоджене / прикладка.*

За нашими спостереженнями, майбутні вчителі української мови і літератури відповідально ставляться до трансформації-продовження тексту шкільної вправи, адже деякі вже працюють за фахом чи усвідомлено відчують наближення практики виробничої (педагогічної з української мови і літератури). Продовження тексту вправи дає змогу поєднати вивчений теоретичний матеріал про прикладку з розвитком стилістичного чуття та креативного письма, вимагає від майбутніх учителів української мови і літератури розуміння семантичного зв'язку між назвою рослини та її характеристикою. Натомість коментування синтаксичних функцій членів речення в укладеному тексті вможливує з'ясувати й подолати епізодичне ототожнення прикладки з іменною частиною складеного присудка. Перевіряючи вправу, звертаємо увагу на правопис прикладок через дефіс чи окремо: видова назва+родова, родова назва+видова. Ураховуючи компетентнісний підхід у навчанні синтаксису, пропонуємо здобувачам освіти перетворити неузгоджені означення в узгоджені й навпаки з поясненням зміни стилістичного забарвлення тексту.

Вправа 6. *Розробіть синтаксичний проєкт «Слова-словосполучення-текст-моделювання».*

Етапи проєкту: а) скомпонуйте синтаксичні словосполучення, визначивши тип підрядного зв'язку; б) напишіть з утвореним словосполученням есе (4-6 речень, здебільшого прості в публіцистичному стилі) з нагоди дня народження Тараса Григоровича Шевченка; в) у простих реченнях

підкресліть предикативний центр; 2) схарактеризуйте прості речення за модальністю поширеністю; 3) укладіть мінімальні структурні схеми простих речень.

-Прислівник місця; простий прийменник із трьох букв; родовий відмінок однини іменника чоловічого роду II відміни, синоніма іменника котедж.

-Початкова форма означального займенника чоловічого роду; простий прийменник з однієї букви; родовий відмінок множини іменника чоловічого роду II відміни, спільнокореневого з іменником учитель.

-Початкова форма прикметника середнього роду, що означає улюблений колір багатьох маленьких дівчаток (не білий, не червоний, не блакитний, а...); прийменник – антонім прийменника до; родовий відмінок однини іменника середнього роду з випадним -л-.

Творча вправа на базі постаті Т. Г. Шевченка вможливорює реалізувати культурно-пізнавальну функцію навчання, формуючи синтаксичну компетентність майбутніх учителів української мови і літератури стосовно утвердження синтаксичних словосполучень та введення їх у текст запропонованої тематики. Ефективним, окрім усього, є абстрагування від лексичного наповнення тексту на користь синтаксичної моделі – мінімальних структурних схем простих речень.

Вправа 7. Прочитайте, випишіть (3-4) прості речення з однорідними членами, узагальненими словами. Прокоментуйте типи відношень, відкритість/ закритість між однорідними членами речення, синтаксичну роль однорідних членів речення та пунктуацію. Запропонуйте власне продовження тексту простими реченнями (2-4).

Наприклад: «Вічний, як Україна» («Чорноморські новини», 09.03.2023 <https://chornomorka.com/archive/22436/a-16657.html>);

«Шевченко і цензура» («Чорноморські новини», 07.03.2024 <https://chornomorka.com/archive/22488/a-170791.html>);

«Мистецька присвята Шевченку» («Чорноморські новини», 14.03.2024 <https://chornomorka.com/archive/22489/a-170800.html>).

Запропонована вправа через синтаксичний аналіз сучасної публіцистики шевченківської тематики відповідає настановам компетентнісного підходу до навчального процесу – здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поновлювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної та творчої діяльності. Такі вправи дають змогу поєднати синтаксичний розбір із прагматичним і стилістичним аналізом, роблячи навчання актуальним для професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Рефлексією виконання вправи можуть бути запитання: -Як однорідні члени речення пов'язані з експресивно-емоційним

забарвленням тексту, переліком якостей Кобзаря чи подій із його творчої спадщини?

Вправа 8. Побудуйте мінітекст (4-5 речень) у публіцистичному стилі, використовуючи переважно прості ускладнені речення (з однорідними незгодженими означеннями, різними відокремленими членами речення) з такими ключовими словами: документальний фільм «20 днів у Маріуполі», Україна, українці, Мстислав Чернов, премія «Оскар», головна місія фільму, світ. Підкресліть члени речення. Зробіть повний синтаксичний аналіз трьох простих ускладнених речень (1 – з однорідними членами речення, 2 – на різні умови відокремлення другорядних членів речення). Яке стилістичне навантаження однорідних незгоджених означень і відокремлених членів речення у зображенні трагічних подій?

Завдання до вправи охоплюють аналіз нашого сьогодення через призму синтаксису. Студенти переконуються, що прості ускладнені речення як інструмент виразності сучасної публіцистики дають змогу деталізувати текст.

Вправа 9. Синтаксичний конструктор:

а) оберіть тематику диктантів: «Мальовнича Україна», «Цікавинки звідусіль», «Літературні скарби», «Народні звичаї та обряди», «Мова», «Непересічні особистості», «Природа» та «Світ захоплення». URL: <https://osvita.ua/school/certification/card/50325/>;

б) сформулюйте чотири запитання за змістом будь-яких чотирьох диктантів;

в) сконструюйте відповіді за допомогою простих ускладнених речень із різними відокремленими членами речення;

г) зробіть повний синтаксичний аналіз двох простих ускладнених речень із відокремленими членами речення (прикладкою, додатком/обставиною/означенням), зафіксованими в диктантах.

Звісно, ця вправа для самостійного опрацювання як домашнє завдання. Чітка мотивація – один із найважливіших гарантів успішного виконання всіх завдань. Третьокурсникам у шостому начальному семестрі нагадуємо, що за їхньою освітньо-професійною програмою у восьмому семестрі – практика виробнича (педагогічна з української мови і літератури) в 5-9 класах. Тому доречно створюємо й пропонуємо творчі вправи на текстовій основі диктантів з української мови для учнів 9 класу ЗЗСО. Ця вправа дає змогу в аудиторії застосувати диференційований підхід: взаємоперевірку, індивідуальну роботу біля дошки, самостійне / у парі укладання фрагмента інтерактивного завдання з однією / двома правильними відповідями та на увідповіднення «Пунктуаційний тренажер», «Синтаксична мозаїка простого ускладненого речення» тощо за допомогою

Learningapps, Wordwall, Microsoft Office Forms 365. Організована таким чином навчальна діяльність сприяє ефективному розрізненню синкретичних членів речення, виявленню ускладнювальних компонентів, наведенню прикладів відповідних мовних явищ, застосуванню методів синтаксичного аналізу; забезпечує позитивне ставлення здобувачів вищої освіти до процесу навчання, розвиває їхнє критичне мислення, запам'ятовування і збереження здобутої інформації, здатність до її відтворення з виявленням індивідуальних мовленнєвих здібностей [9, С. 4].

Вправа 10. *Синтаксично-пунктуаційний коментатор і стиліст.*

Прочитайте. Поясніть пунктуацію простих речень диктантів «Сватання», «Чистий четвер». Доповніть тексти власними роздумами, використовуючи прості ускладнені речення зі вставними та вставленими компонентами, порівняльними зворотами. Поясніть семантику вставних компонентів <https://8schoolizmail.files.wordpress.com/2019/04/dpa-2019-ukr-tova-avramenko.pdf>. Побудуйте синтаксичні моделі створених простих речень у вигляді їхніх мінімальних структурних схем [див. 4, С. 27].

Запропоновані творчі вправи з комунікативно-ситуативними завданнями та завданнями, що потребують залучення життєвого досвіду здобувачів вищої освіти, наближені до життя та майбутньої педагогічної діяльності, стимулюють їхню активну мисленнєву діяльність. Працюючи над такими вправами, майбутні вчителі української мови і літератури удосконалюють уміння аргументовано пояснювати вживання розділових знаків на основі чинних пунктуаційних норм, доречно використовувати прості ускладнені речення зі вставними та вставленими компонентами, порівняльними зворотами у власних роздумах; практикуються в складанні мінімальних структурних схем простих речень.

Вправа 11. *Синтаксична телестудія.*

Уявіть собі, що берете участь у дискусії на тему «Чи треба дотримуватися традиційних обрядів, чи можна трансформувати їх в більш сучасну форму?» Намагайтеся переконати своїх друзів у правильності своїх міркувань. Скористайтеся для цього формою роздуму з переконливими аргументами, доказами. Використовуйте прості ускладнені речення з відокремленими членами речення, вставними словами.

Підкресліть всі члени речення в простих ускладнених, зробивши повний синтаксичний аналіз одного простого речення [див. 4, С. 37-40].

Вище наведена творча вправа створює на практичному занятті риторичне середовище: навчальна ситуація переходить у риторичну площину, підвищується зацікавленість вивченням синтаксису сучасної української мови, активізується пізнавальна діяльність здобувачів освіти. Адже сьогодні важливим є функціонування в педагогічному університеті,

як доцільно наголошують О. Кучерява та Л. Прокопенко, «середовища продуктивного пізнання, в якому розгортається творча навчально-пізнавальна діяльність студентів й творча психолого-педагогічна, організаційно-управлінська діяльність викладачів. Творча атмосфера на заняттях залежить від активної позиції та співпраці учасників освітнього процесу, в результаті якого студенти набувають таких рис, як ініціативність, самостійність, креативність, вчать реагувати на непередбачувані зміни й виклики сьогодення» [6, 193].

Як доводить наш викладацький досвід, запропоновані творчі вправи не лише формують синтаксичну компетентність майбутніх учителів української мови і літератури, а й удосконалюють зміст та організацію навчання синтаксису сучасної української мови в педагогічному ЗВО. Таке забезпечення практичних занять і самостійної роботи під час опанування синтаксису словосполучення і простого речення відповідає спеціальності, допомагає підготувати бакалаврів вищої освіти, здатних після навчання в університеті працювати за фахом (хоча деякі третьокурсники вже вдало поєднують навчання у виші з педагогічною діяльністю в різного типу закладах освіти Одеси та Одещини); усебічно розвиває особистість майбутніх учителів української мови і літератури, здатних до свідомого вибору і творчого збагачення культурного потенціалу суспільства. У подальшому плануємо продовжити започатковане дослідження, використовуючи аудіо та відеоматеріали з музичним контентом тощо.

Література:

1. Бабенко В.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення стилістики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2019. 244 с.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід в освіті: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 47-49.
3. Голуб Н. Навчання синтаксису учнів 8–9 класів: аналітичний аспект. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 5-6. С. 2–6.
4. Євтушина Т.О. Синтаксис словосполучення і простого речення : метод. рекомен. до самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література). Одеса : Університет Ушинського, 2025. 66 с.
5. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі : матеріали кругл. столу. *Укр. мова і літ. в шк.* 2012. № 4. С. 51-64.
6. Кучерява О., Прокопенко Л. Формування творчої особистості студента філологічного факультету на заняттях із сучасної української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 41. Т. 2. С. 189-194.
7. Нагорна Н.В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1-2 (11-12). С. 266-268.

8. Овсієнко Л.М. Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2018. 458 с.

9. Пентилюк М.І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. Умань : ФОП Жов-тий О. О., 2014. Ч. 2. С. 290-297.

10. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі / О. Горошкіна, С. Караман. Київ : «АКМЕ ГРУП», 2015. 250 с.

11. Тютюма Т.С. Формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікативних технологій : дис. ... на здобуття ступеня доктора філософії : спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки», галузь знань 01 «Освіта/ Педагогіка». Київ, 2023. 236 с.

References:

1. Babenko, V.V. (2019). Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury u protsesi vyvchennya stylistyky [Formation of communicative competence of future teachers of the Ukrainian language and literature in the process of studying stylistics] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 «Teoriya ta metodyka navchannya (ukrayins'ka mova)». Kyiv. 244 [in Ukrainian].

2. Bibik, N.M. (2004). Kompetentnisnyy pidkhid v osviti: refleksyvnyy analiz zastosuvannya [Competency approach in education: reflective analysis of application]. Kompetentnisnyy pidkhid v suchasnyy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: Biblioteka osviti'oyi polityky / za zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv : «K.I.S.». 47-49 [in Ukrainian].

3. Holub, N. (2015). Navchannya syntaksysu uchniv 8–9 klasiv: analitychnyy aspekt [Teaching syntax to students of grades 8–9: an analytical aspect]. *Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli*. № 5-6. 2–6 [in Ukrainian].

4. Yevtushyna, T.O. (2025). Syntaksys slovospoluchennya i prostoho rechennya [Syntax of a word combination and a simple sentence] : metod. rekomend. do samostiynoyi roboty zdobuvachiv pershoho (bakalavr's'koho) rivnya vyshchoyi osvity za spetsial'nistyuu 014 Serednya osvita (Ukrayins'ka mova i literatura). Odesa : Universytet Ushyns'koho. 66 [in Ukrainian].

5. Kompetentnisnyy pidkhid do navchannya ukrayins'koyi movy v osnovniy shkoli (2012) [Competency-based approach to teaching the Ukrainian language in primary school] : materialy kruhl. stolu. Ukr. mova i lit. v shk. № 4. 51-64 [in Ukrainian].

6. Kucheryava, O., Prokopenko, L. (2021). Formuvannya tvorchoyi osobystosti studenta filolohichnoho fakul'tetu na zanyattiyakh iz suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Formation of the creative personality of a student of the philological faculty in classes on the modern Ukrainian language]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*. Vyp. 41. T. 2. 189-194 [in Ukrainian].

7. Nahorna, N.V. (2007). Formuvannya u studentiv ponyat' kompetentnosti y kompetentsiyi [Formation of concepts of competence and competence in students]. *Vykhovannya i kul'tura*. 2007. № 1-2 (11-12). 266-268 [in Ukrainian].

8. Ovsiyenko, L.M. (2018). Metodyka navchannya lnhvistyky tekstu maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [Methodology of teaching text linguistics to future teachers of the Ukrainian language and literature based on the competency approach] : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.02 «Teoriya ta metodyka navchannya (ukrayins'ka mova)». Kyiv. 458 [in Ukrainian].

9. Pentylyuk, M.I. (2014). *Movna osobystist' maybutn'oho vchytelya-slovesnyka v konteksti profesiynoyi pidhotovky* [The linguistic personality of the future teacher-linguist in the context of professional training] : zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Pavla Tychyny. Uman' : FOP Zhov-tyy O. O. 290-297 [in Ukrainian].

10. *Praktykum z metodyky navchannya movoznavchykh dystsyplan u vyshchiiy shkoli* (2015) [Workshop on the methodology of teaching linguistic disciplines in higher education] / O. Horoshkina, S. Karaman. Kyiv : «AKME HRUP». 250 [in Ukrainian].

11. Tyutyuma, T.S. (2023). *Formuvannya syntaktychnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury z vykorystannyam informatsiyno-komunikatyvnykh tekhnolohiy* [Formation of syntactic competence of future teachers of the Ukrainian language and literature using information and communication technologies] : dys. ... na zdobuttya stupenya doktora filosofiyi : spetsial'nist' 011 «Osvitni, pedahohichni nauky», haluz' znan' 01 «Osvita/ Pedahohika». Kyiv. 236 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026